

عدالت والگوی پیشرفت

اسلامی - ایرانی

تألیف:

دکتر مهدی اسلام پناه، دکتر اصغر هادوی

سرشناسه	اسلامپناه، مهدی، ۱۳۶۳
عنوان و نام پدیدآور	عدالت و الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی / تألیف مهدی اسلامپناه، اصغر هادوی.
مشخصات نشر	تهران: منشور سمیر، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	۵۳۰ ص.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۴۶۷-۲۰۲-۳
وضعیت فهرست نویسی	فیا
موضوع	عدالت
موضوع	Justice
موضوع	اسلام و عدالت
موضوع	عدالت اجتماعی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	Islam -- Religious aspects -- Social justice
موضوع	پیشرفت -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	Progress -- Religious aspects -- Islam
شناسه افزوده	هادوی کاشانی، اصغر، ۱۳۳۹
رده بندی کنگره	۵۴۲/الف/۳۳۰/۲۱۲ BP
رده بندی دیویی	۲۹۷/۲۸۲۴
شماره کتابشناسی ملی	۵۳۰۲۷۲۵

عدالت و الگوی پیشرفت اسلامی - ایرانی

تألیف: دکتر مهدی اسلامپناه، دکتر اصغر هادوی

ویراستار: سعید آزاد

طراح جلد: آرشدادی

ناشر: منشور سمیر

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول-۹۷

قیمت: ۵۰۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۶۷-۲۰۲-۳

www.manshoorsamir.ir

حق چاپ: ۱۳۹۷، انتشارات منشور سمیر

همه حقوق محفوظ است. هرگونه نسخه‌برداری، اعم از زیراکس و بازنویسی، ذخیره کامپیوتری، اقتباس کلی و جزئی (به جز اقتباس جزئی در نقد و بررسی و اقتباس در گیومه در مستندنویسی و مانند آن‌ها) بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

فهرست

پیشگفتار.....	۱۳
مقدمه.....	۱۶
مفهوم‌شناسی عدالت.....	۱۸
در مکاتب غیر اسلامی.....	۱۸
مقدمه.....	۱۹
معنا و مفهوم عدالت در مکاتب شرقی.....	۲۰
عدالت در ایران باستان.....	۲۱
عدالت در اندیشه‌های خاور دور.....	۲۷
الف) عدالت در چین باستان.....	۲۷
ب) عدالت در هند باستان.....	۲۸
معنا و مفهوم عدالت در مکاتب غربی.....	۳۰
۱- سنت کلاسیک یونانی.....	۳۰
۲- قرون وسطی.....	۳۶
۳- دوران رنسانس و بعد از آن.....	۳۸
۴- دیدگاه‌های سوسیالیستی.....	۴۹
۵- لیبرالیسم جدید و تئوری‌های عدالت.....	۵۱
مفهوم عدالت سازمانی.....	۵۷

نظریه‌های عدالت سازمانی	۶۱
۱- نظریه برابری	۶۱
ارزیابی نظریه برابری	۶۷
۲- عدالت توزیعی	۶۸
۳- عدالت رویه‌ای (روشی)	۷۱
مدل‌های عدالت رویه‌ای	۷۷
الف. مدل ابزاری	۷۷
ب. مدل بطله‌ای	۷۸
عوامل شکل‌دهنده عدالت رویه‌ای	۷۹
نتایج عدالت رویه‌ای	۸۰
۴- عدالت تعاملی (مراوده‌ای)	۸۱
عدالت مراوده‌ای بخشی رویه و بخشی نتیجه	۸۵
رویکرد جدید در مطالعات عدالت مراوده‌ای	۸۷
۵- عدالت بین فردی	۸۸
۶- عدالت اطلاعاتی	۸۸
مفهوم‌شناسی عدالت	۹۲
در اسلام	۹۲
عدالت و جایگاه آن در اسلام	۹۳
منشاء عدالت در اسلام	۹۹
۱- بررسی منشاء عدالت ذیل رویکرد هستی‌شناسانه	۹۹
۲- بررسی منشاء عدالت ذیل رویکرد معرفت‌شناسانه	۱۰۱
تضمین‌های الهی عدالت در اسلام	۱۰۴
اصول فکری، عملی و زمینه‌های تحقق عدالت در اسلام	۱۱۲

۱۱۶.....	ذاتی یا عرضی بودن عدالت.....
۱۱۹.....	نسبت‌شناسی عدالت.....
۱۱۹.....	۱- نسبت‌شناسی عدالت با حق.....
۱۲۱.....	۲- نسبت‌شناسی عدالت با امنیت.....
۱۲۳.....	۳- نسبت‌شناسی عدالت با قانون.....
۱۲۵.....	۴- نسبت‌شناسی عدالت با آزادی.....
۱۲۷.....	۵- نسبت‌شناسی عدالت با عقل (اندیشه).....
۱۲۹.....	۶- نسبت‌شناسی عدالت با ایمان.....
۱۳۰.....	۷- نسبت‌شناسی عدالت با دلیلم.....
۱۳۱.....	۸- نسبت‌شناسی عدالت با قدرت.....
۱۳۲.....	۹- نسبت‌شناسی عدالت با اصلاحات.....
۱۳۳.....	بررسی معنای عدل و واژه‌های مترادف با آن.....
۱۳۳.....	۱- معنای لغوی عدل.....
۱۳۶.....	۲- کاربرد عدل در قرآن.....
۱۴۰.....	۳- تفسیر آیات حاوی واژه عدل و مشتقات آن در قرآن.....
۱۸۸.....	قسط.....
۱۸۸.....	۱- معنای لغوی قسط.....
۱۹۰.....	۲- کاربرد قسط در قرآن.....
۱۹۱.....	۳- تفسیر آیات حاوی قسط و مشتقات آن در قرآن.....
۲۱۸.....	تفاوت و نسبت قسط و عدل.....
۲۲۰.....	نصف.....
۲۲۰.....	۱- معنای لغوی نصف.....
۲۲۱.....	۲- تفسیر آیات حاوی واژه نصف و مشتقات آن.....

۲۳۰	قصه
۲۳۰	۱- معنای لغوی قصه
۲۳۱	۲- تفسیر آیات حاوی واژه قصه و مشتقات آن در قرآن
۲۳۴	ظلم
۲۳۴	۱- معنای لغوی ظلم:
۲۳۵	۲- تفسیر آیات حاوی واژه ظلم و مشتقات آن در قرآن
۲۵۵	جور
۲۵۶	حیف
۲۵۶	اصول عدالت در اندیشه و سیره پیامبر اسلام (ص)
۲۵۷	۱- برابری همگانی انسان ها
۲۵۸	۲- آزادی و اختیار
۲۵۸	۳- ایمان و باور راستین به عدالت
۲۵۹	۴- اندیشه و اراده (انتخاب)
۲۶۰	عدالت در اندیشه و سیره حضرت علی (ع)
۲۶۵	توصیه به عدالت در نامه های امام علی (ع)
۲۶۹	اصول و مولفه های عدالت در اندیشه و سیره حضرت علی (ع)
۲۷۰	۱- اعتقاد به برابری انسان ها در انسانی:
۲۷۰	۲- اعتقاد به برابری انسان ها در برابر قانون
۲۷۱	۳- مساوات در بهره مندی از بیت المال
۲۷۲	۴- مساوات در رجوع به محکمه و رسیدگی عادلانه به دعاوی
۲۷۳	۵- تاکید بر مبارزه با ظالم و حمایت از مظلوم
۲۷۳	۶- عینی بودن عدالت
۲۷۴	معنا و مفهوم عدالت از دیدگاه متفکران مسلمان

۲۷۵	۱- نظریه پردازان متقدم
۲۸۰	۲- نظریه پردازان جدید
۲۹۰	مفهوم‌شناسی الگوی پیشرفت
۲۹۰	اسلامی - ایرانی
۲۹۱	مقدمه
۲۹۳	مفهوم و ماهیت الگو
۲۹۴	تعابیر ممکن برای یک الگو
۲۹۵	۱- الگو به مثابه نظریه - مدل
۲۹۶	۲- الگو به مثابه پارادایم
۲۹۶	۳- الگو به مثابه اسوه
۲۹۹	کارکردهای مورد انتظار یک الگو
۳۰۱	کارکردهای الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی
۳۰۳	ماهیت و مفهوم پیشرفت
۳۰۶	جراحی ترجیح پیشرفت بر توسعه
۳۰۶	مفهوم‌شناسی توسعه
۳۰۹	نقدی بر نظریه‌های موجود توسعه
۳۱۵	آسیب‌های عملی توسعه در ایران
۳۲۷	جایگاه پیشرفت در ادیان الهی
۳۲۸	جایگاه پیشرفت در اسلام
۳۳۳	مفهوم‌شناسی پیشرفت در اسلام
۳۳۴	۱- بعد مادی پیشرفت
۳۳۶	۲- بعد معنوی پیشرفت
۳۳۸	پیشرفت از دیدگاه امام خمینی (ره)

۳۴۰	پیشرفت از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)
۳۴۵	تعریف اسلامی و ایرانی بودن الگو
۳۴۵	۱- تعریف اسلامی بودن الگو
۳۵۲	۲- شاخص‌های اسلامی بودن الگوی پیشرفت
۳۵۹	۳- تعریف ایرانی بودن الگو
۳۶۳	نیمرخ‌رهنگی ایرانیان
۳۸۰	الزامات و مولفه‌های تدوین الگوی پیشرفت
۳۸۱	الزامات و مولفه‌های عام موثر بر تدوین الگو
۳۸۱	الف. فرهنگ و مدیریت فرهنگی
۳۸۶	ب. هویت؛ شناخت، بازسازی و تقویت آن
۳۸۷	پ. استقلال و استقلال طلبی
۳۸۸	ت. تولید علم
۳۹۱	مفهوم علم دینی
۳۹۵	اسلامی کردن علوم
۳۹۹	بومی کردن علوم
۴۰۱	راه‌های رسیدن به دانش بومی
۴۰۴	الگوی پیشرفت- ایران و عدالت اجتماعی
۴۰۸	الزامات و مولفه‌های خاص موثر بر تدوین الگو
۴۰۹	الف. تبیین اصول مدیریت اسلامی در سازمان
۴۲۰	ب. مدیریت فرهنگ کار و سازمان
۴۲۴	پ- بازتعریف مفاهیم سازمانی
۴۳۳	جایگاه عدالت در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت
۴۳۹	نظام مدیریت مبتنی بر نتایج زمینه ساز الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت

مدیریت مبتنی بر نتیجه	۴۴۲
الف) ورودی‌ها (منابع)	۴۴۴
ب) فرآیند (فعالیت‌ها)	۴۵۰
ج) خروجی‌ها	۴۵۲
د) پیامدها	۴۵۳
ه) تأثیرات	۴۵۴
الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی	۴۵۶
(در بیانان مقام معظم رهبری-مدظله العالی)	۴۵۶
الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی	۴۵۷
لزوم قرار گرفتن اعتقاد به معاد به امتداد نتایج اعمال در الگوی پیشرفت	۴۶۷
لزوم قرار گرفتن عدالت به عنوان یکی از ارکان الگوی پیشرفت	۴۶۸
لزوم گنجانده شدن پرهیز از اسراف، استعلا و استثثار در الگوی حکومت اسلامی	۴۶۸
لزوم رعایت جدانبودن دنیا و آخرت از هم، در الگوی پیشرفت	۴۶۹
لزوم ملاحظه هدف نهایی رستگاری انسان در الگوی پیشرفت	۴۷۰
لزوم گنجانده شدن پرهیز از اسراف، استعلا و استثثار در الگوی حکومت اسلامی ...	۴۷۱
منابع	۴۹۲

پیشگفتار

تحقق اهداف پیشرفت و عدالت، مستلزم توجه به جزئیات و اقتضائات زمانی و مکانی این مفاهیم است؛ ضرورتی که باعث شد تدوین الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت در دستور کار مدیریت ارشد نظام قرار گیرد. بی شک از محورهای مهم این الگو، توجه به ابعاد فضایی پیشرفت و عدالت و مقتضیات و ویژگی‌های مکانی و جغرافیایی کشور با نگاهی سیستمی مشتمل بر تعیین اجزای مرتبط و ترسیم چگونگی ارتباط آن‌ها، دارا بودن قابلیت تبلیغی و دست‌رسی و بهره‌مندی از قابلیت پایداری و بقای تمدن اسلامی می‌باشد.

مستندات تاریخی و روند سبک‌بری استعمار غرب، حاکی از آن است که استعمار، همواره به عنوان مهمترین روش تحقق اهداف خود به ایجاد تغییرات ارزشی، فرهنگی و اجتماعی در کشورهای اسلامی و تحت‌سیاحت پرداخته است و توسعه غربی با دامن زدن به تضادها و ایجاد و تحکیم ارتباطات عمودی، افق درونی جوامع انسانی را عملاً سست می‌کند.

تأکیدات اخیر مقام معظم رهبری (مدظله العالی) درباره شرح اسناد مختلف الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت نیز گواهی بر این مدعا است؛ که فرهنگ و سبک زندگی نقش عمده‌ای را در سیاست‌گذاری‌های کلان و طراحی اسناد بالا دستی نظام دارد. تأکیدات ایشان بر «تلفیق دو فرهنگ اسلامی و ایرانی»، «انتخاب کلمه پیشرفت به جای مفهوم توسعه»، «تأکید بر اهمیت ابزارهای فرهنگی از جمله «آموزش و پرورش و رسانه‌ها»، «توجه به مسائل و خطوط اصلی زندگی مانند امنیت، عدالت، رفاه، آزادی، حکومت، استقلال و عزت ملی در بحث الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت» و

تأکید بر «اهمیت علم و معنویت» از جمله رویکردهای فرهنگی مورد نظر و موکد معظم له در تحقق الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت به شمار می‌رود.

رهبر انقلاب اسلامی همچنین با اشاره به انتخاب کلمه «پیشرفت» به جای کلمه «توسعه» به دلیل بار ارزشی منفی این مفهوم در این الگو تأکید داشته‌اند: «کلمه توسعه، یک اصطلاح متعارف جهانی، با بار معنایی و ارزشی و الزامات خاص خود است که ما با آن‌ها موافق نیستیم، بنابر این از کلمه «پیشرفت» استفاده شد، ضمن اینکه نام نگزشتن از مفاهیم دیگران، در طول انقلاب اسلامی سابقه داشته است. با وجود همه نواقص و کمبودها، در آمدن مدل‌های توسعه، به علت اینکه همه این مدل‌ها از نگاه اومانیستی و جهان بینی سکولار سرچشمه می‌گیرند، نتوانسته‌اند اهداف مورد نظر جوامع بشری را تأمین کنند، ضمن اینکه علاوه بر تفاوت‌های ایدئولوژیک، جغرافیای پیشرفت ایران نیز متفاوت است.»

در کنار این مسائل رهبر انقلاب اسلامی، همچنین معنویت را نیز مهمترین عرصه‌ای عنوان داشته‌اند که در کار پیچیده، دقیق و بلند مدت تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، باید به آن توجه شود، چرا که معنویت روح پیشرفت واقعی در همه زمینه‌ها و مسائل است.

از نگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، «الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت باید به گونه‌ای تدوین شود که جامعه را به سمت جامعه‌ای متفکر سوق دهد و جوشیدن فکر و «اندیشه ورزی» به حقیقتی نمایان در جامعه تبدیل شود».

اگر چه حرکت به سوی دستیابی و تحقق الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت آغاز شده است، لکن بدیهی است، طراحی این الگو سختی‌ها و مشکلات خاص بنیانگذاری یک تئوری جدید کاربردی در اداره کشور (با افق ایجاد الگویی کارآمد برای همه

کشورهای اسلامی و نیز همه جهانیان) را دارا می‌باشد که مدیریت صحیح و هدفمند، مشارکت فعال همه نخبگان حوزوی و دانشگاهی را می‌طلبد. بنابراین در برنامه‌های پیشرفت و توسعه لازم است هماهنگی، سیاست‌گذاری متمرکز و ساماندهی ساختار اداری کشور با مهندسی، مدیریت و نظارت بر تحقق الگوی فرهنگ اسلامی- ایرانی پیشرفت با پیش‌بینی و اهتمام در رفع آسیب‌ها و موانع تحقق الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت نیز در دستور کار قرار گیرد.

الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت وظیفه دارد در چارچوب مبانی و اصول اسلام و انقلاب اسلامی، اهداف اسلام، احکام اسلامی، قانون اساسی و اهداف هزار و چهارصد ساله‌ی اسلام و مکتب اهل بیت را دستی بخشد. سبک زندگی را در جهت رسیدن به زندگی گوارا و حیات طیبه اصلاح کند و زمینه را برای تحقق جامعه‌ای اسلامی و احکام اجتماعی قرآن را فراهم آورد.

مقدمه

اندکی بیش از نیم قرن می‌گذرد که توسعه، به مثابه یک هدف راهبردی در دستور کار اغلب دولت‌ها و حکومت‌ها قرار گرفته است؛ اما به دلیل تفاوت‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی، همه آن‌ها به نتایج واحدی دست نیافتند. به طوری که تعدادی از این کشورها در نتیجه پیاده سازی و اجرای چنین نظریه‌هایی، به توسعه مورد انتظار خود که دستیابی به رفاه مطلق مادی بود، جامه عمل پوشاندند و در مقابل، تعداد قابل توجهی از کشورها نیز به دلیل پیروی از نسخه‌های تجویزی، نه تنها رفاه مورد انتظار را برای مردمان خود مهیا نکردند بلکه سقوط بسیاری از ارزش‌ها از جمله ارزش‌های اخلاقی را نیز موجب شدند. در کشورمان ایران نیز اگر چه تلاش برای دستیابی به توسعه، از سال‌های پیش از انقلاب اسلامی آغاز و در سال‌های پس از پیروزی انقلاب دنبال شد، اما به دلیل بی‌توجهی و یا کم‌توجهی به زمینه‌های فرهنگی، تاریخی و جغرافیایی، روند توسعه به نتایج مورد انتظار ختم نشد و فقدان الگوی جامعی از پیشرفت، بیش از پیش حساس گردید تا اینکه مقام معظم رهبری (مدظله العالی) این نیاز را در قالب "الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت" به عنوان نظریه جامع پیشرفت کشور مفهوم پردازی نمودند. با توجه به آنچه که مورد اشاره قرار گرفت، مطالب کتاب پیش رو در چهار فصل طبقه بندی شده است:

در فصل اول به مفهوم‌شناسی عدالت در مکاتب غیر اسلامی پرداخته شد و طی آن، اندیشه‌ها و دیدگاه‌های محققان و اندیشمندان غیر مسلمان در حوزه عدالت مورد مطالعه قرار می‌گیرد. همچنین مفهوم رایج عدالت سازمانی که در حال حاضر در متون علمی مطالعه و استفاده قرار می‌گیرد، ذیل این بخش مورد بحث واقع می‌شود.

در فصل دوم به مفهوم‌شناسی عدالت در اسلام پرداخته شده است و ضمن بررسی اصول فکری، عملی و زمینه‌های تحقق عدالت در اسلام و همچنین منشاء و تضمین‌های الهی آن، دیدگاه‌های نظریه پردازان متقدم و جدید در باب معنای عدالت مورد مطالعه قرار گرفته است و اقسام عدالت در اسلام شناسایی و تبیین می‌شود.

در فصل سوم مفهوم‌شناسی الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت صورت پذیرفت. در این راستا، الزامات و مولفه‌های عام و خاص موثر بد تدوین الگو نیز مورد مطالعه قرار می‌گیرد و ضمن نظریه‌های موجود توسعه و شناسایی کاستی‌ها و آسیب‌های آن‌ها، به تبیین چرایی ترجیح پیشرفت بر توسعه و همچنین جایگاه عدالت در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت اشاره شد و سپس به بررسی نظام مدیریت مبتنی بر نتایج زمینه ساز الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت پرداخته می‌شود.

در فصل چهارم، بررسی مفهوم‌شناسی الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت در بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) ارائه می‌گردد.